

1. Op de eerste afbeelding zien wij Jan Hus voor de Bethlehemkapel in Praag. Hus werd omstreeks 1370 geboren in het dorpje Husinec in Zuid-Bohemen. Rond 1390 begon hij zijn studie aan de Karelsuniversiteit in Praag. Zes jaar later werd hij Magister van de filosofische faculteit, een beetje te vergelijken met onze doctorstitel. In 1402 werd hij deken van de faculteit en tegelijkertijd predikant van de Bethlehemkapel. Deze kapel was pas aan het einde van de 14de eeuw als preekkerk gebouwd. De preken werden niet in het Latijn, maar in de volkstaal Tsjechisch gehouden. Drieduizend mensen tegelijk konden de preken van Hus volgen. Als een echte volksprediker stelde hij in scherpe bewoordingen de wantoestanden in de kerk aan de kaak. Hij riep de burgers van Praag op tot een leven in navolging van Jezus Christus.
2. De preken van Hus wekten de woede van de leiders van kerk en staat op. Reeds in 1410 werd de Prediker van Praag geëxcommuniceerd. Hij moest Praag verlaten en ging terug naar Zuid-Bohemen. Uiteindelijk werd hij voor het Concilie van Konstanz ontboden. Ondanks een vrijgeleide werd hij terstond gearresteerd. Er kon geen sprake zijn van een eerlijk proces. Hus bleef ook na martelingen standvastig in zijn opvattingen. Hij werd veroordeeld tot de brandstapel. Op 6 juli 1415 werd Hus levend verbrand. 6 juli is daarom een nationale feestdag in Tsjechië. In de Broedergemeente worden op 6 juli de martelaren van de kerk herdacht. De as van de terechtgestelde werd in de Rijn gestrooid. Deze ketter mocht geen sporen achterlaten. Maar de Boheemse Reformatie ging door. De hervormers stelden in 1420 vier eisen, bekend als de Artikelen van Praag: 1. de vrije prediking van Gods Woord, 2. avondmaal in beide gedaanten, dat wil zeggen met brood en wijn, 3. Secularisering van het kerkelijk goed en terugkeer van de clerus naar apostolische armoede, 4. strenge kerkucht, in het bijzonder in de clerus.
3. Een groep aanhangers van Hus wilde de Reformatie met geweld doordrijven. Deze Taborieten hadden hun basis in de Zuid-Boheemse vesting Kotnov naar de bijbelse berg Tabor genoemd. De Taborieten voerden de kelk als symbool voor hun eis dat de wijn in het avondmaal ook met leken gedeeld moest worden. Later werd de kelk het symbool van alle Hussietische stromingen. Van de kant van de paus werd opgeroepen tot een kruistocht tegen de militante Hussieten. Het overwegend uit boeren bestaande Hussietische leger kon in de vijf kruistochten van de getalsmatig superieure tegenstander niet verslagen worden. De bekendste leider van de Hussieten was Jan Žižka. Pas nadat de troepen van keizer en paus een verbond sloten met gematigde aanhangers van Hus, werden de Taborieten in de slag bij Lipany in 1434 voorgoed verslagen.
4. Het einde van de militante Hussieten was echter niet het einde van de Hussietische Reformatie. In grote delen van het land, in het bijzonder in Praag, leefde het gedachtegoed van Hus voort. Er vormde zich een groep rond Gregor, een man uit de verarmde adel. Hij had geen academische opleiding en werkte later als kleermaker. De militante weg van de Reformatie wees hij af, daarom staat zijn linkervoet op het zwaard. Hij wijst naar het Lam met het vaandel van de overwinning, symbool voor Jezus Christus als overwinnaar zonder geweld. Met grote toewijding zocht deze groep rond Gregor naar het echte christelijke leven.
5. Zij werden geïnspireerd door de preken van bisschop Rokycana in de Tynkerk van Praag. Rokycana probeerde op basis van de artikelen van Praag een Tsjechische nationale kerk op te richten: betrekkelijk onafhankelijk maar zonder de verbinding met Rome te verbreken. Deze kerk werd de utraquistische kerk genoemd, volgens het Latijnse woord utraque (allebei). Het avondmaal vierden zij onder beide gedaanten, dus met het delen van brood én wijn. Rokycana was een begenadigde prediker en hij schudde de burgers van Praag met zijn boetepreken wakker. Als machtig man van de kerk raakte hij steeds weer in conflicten. Aan

de ene kant steunde hij de groep rond Gregor, zonder aan de andere kant duidelijk achter hen te staan. Later scheidden zich hun wegen en werd hij een tegenstander van de Broeders.

6. Rokycana maakte Gregor attent op de geschriften van Petr Chelčický. Chelčický, een Boheemse edelman van het platteland, was de radicaalste denker van de Boheemse Reformatie. Hij woonde tijdelijk in Praag, waar hij waarschijnlijk Hus persoonlijk leerde kennen. Later trok Chelčický zich terug op het platteland. Vooral door zijn geschriften oefende hij invloed uit. Hoewel geen opgeleid theoloog, verwierf hij zich veel kennis op dit gebied. Chelčický eiste een strenge naleving van de regels van de Bergrede. De Taborieten steunde hij niet vanwege het geweld dat zij gebruikten. De Utraquisten wees hij af omdat zij bereid waren tot het compromis. Ook wees hij bezit en de uitoefening van macht door de kerk af. Uit christelijke overtuiging was hij een radicale pacifist. Hij eiste vrijwillige armoede en de afschaffing van het monnikenwezen. Zijn invloed op het begin van de Broeder-Uniteit mag niet worden onderschat.
7. In 1457 (of begin 1458) kreeg de groep rond Gregor, dankzij bemiddeling van Rokycana, toestemming van de latere koning van Bohemen, Podiebrad, om zich in het kleine dorpje Kunwald in Oost-Bohemen te vestigen. Ver weg van de verlokkingen van de grote steden zou het makkelijker zijn om volgens de principes van de Bergrede te leven. De boerderij waarin de Broedergemeente werd gesticht, bestaat vandaag de dag nog. Zij noemden zich Broeders van de Wet van Christus of simpelweg Broeder-Uniteit en bleven leden van de utraquistische kerk van Rokycana. Uniteit kan worden vertaald met vereniging binnen de grote kerk. Slechts het hele lichaam van Christus, dat uit verschillende eenheden bestaat, is de (zichtbare en onzichtbare) kerk.
8. Eén van de belangrijkste theologische geschilpunten was de vraag of priesters die niet volgens de Bergrede leefden, Gods heil in de sacramenten konden doorgeven. De priester Michael uit het plaatsje Zamberk bij Kunwald stond als goede priester bekend. Het aantal broeders groeide snel en er ontstonden nieuwe gemeenten. Pogingen om zich bij een andere onbedorven kerk aan te sluiten, mislukten. (Er waren contacten met de Armeense kerk en de Moldavische kerk, met de Grieks Orthodoxe kerk en de Waldenzen). Omdat men bij het vraagstuk van de goede priester niet tot compromis bereid was, werd in 1467 besloten om eigen priesters te wijden. Dat was een stap met grote gevolgen omdat daarmee de formele breuk werd voltrokken, niet alleen met de Roomse, maar ook met de utraquistische kerk. Door het lot werden drie priesters aangewezen. Daarmee beschikten de broeders over een eigen, onafhankelijke priesterstand.
9. In een ingewikkelde procedure wijdde Michael van Zamberk, nadat hij van de Oudste van de Waldenzen in Bohemen de bevestiging had gekregen, Matthias van Kunwald tot eerste priester en bisschop van de Broeder-Uniteit. Daarna legde hij zijn Roomse en Waldensische wijding af en werd samen met Thomas van Přebouč en Elias van Chřenow tot priester van de nieuwe Broederkerk gewijd. De oprichting van een eigen priesterstand leidde tot de definitieve scheiding van de utraquistische kerk en tot de eerste grote vervolging van de Broeders. In 1460 werd Michael van Zamberk op de vesting Litice gevangengenomen. De gemeenten groeiden echter. Veel mensen werden in het bijzonder aangetrokken door de christelijke leefwijze van de leden van deze nieuwe kerk.
10. De groei van de Uniteit bracht ook problemen met zich mee. Hoe kon de gemeenschap haar voorbeeldige levenswandel garanderen als Broeders ook weer in de steden woonden? Mochten mensen die voor hun beroep een eed moesten afleggen, zoals bijvoorbeeld rechters, lid worden terwijl de Bergrede het afleggen van een eed verbood? En hoe is het met het bezit gesteld, als edelen lid wilden worden? Deze vraagstukken leidden tot

splitsingen. Onder leiding van de vooraanstaande theoloog binnen de Uniteit, Lucas van Praag kwam het tot een opening. De scholen van de Broeders kregen een goede reputatie. Het kerklied verwierf een steeds belangrijker plaats in het kerkelijke leven. Tijdens de periode dat Lucas van Praag de Uniteit leidde, werden ook de eerste contacten gelegd met Luther in Wittenberg.

11. Nog tijdens het leven van Lucas begonnen grote vervolgingen van de Uniteit. Op Sint Jacobsdag in 1508 werd het zogenaamde Sint Jacobsmandaat afgekondigd - hier verbeeld met de Jacobsschelp en de gesel - dat tot 1609 van kracht bleef, ook al werd het niet altijd streng toegepast. Het verbood iedere activiteit van de Broeders, hun bezit moest in beslag genomen worden en hun voorgangers moesten worden aangehouden. Het bieden van bescherming aan de Broeder-Uniteit werd verboden en strafbaar gesteld. Desalniettemin leefde de Broeder-Uniteit ondergronds voort onder leiding van bisschop Augusta. In zijn tijd werden de contacten met Luther geïntensiveerd. Augusta zelf volhardde in zijn wens om in Bohemen op de ingeslagen weg voort te gaan. In 1548 werd hij verraden en samen met zijn begeleider Jakob Bìlek gevangen genomen. Zij werden gemarteld en, omdat zij hun geloofsovertuiging niet herriepen, zestien jaar lang gevangen gehouden. In 1548 vond de eerste grote emigratie van de Broeders naar Pruisen, Polen en Moravië plaats.
12. Jan Blahoslav werd in 1533 tot priester van de Uniteit gewijd. Hij was de geleerdste onder de Broeders vóór Comenius. In talloze geschriften heeft hij de leer van de Broeders uitgelegd en verdedigd. Hij onderhield contacten met de geleerden van zijn tijd, vertaalde het Nieuwe Testament naar het Tsjechisch en was de belangrijkste geschiedschrijver van de Broeders. Als gevolg van de strengere toepassing van het Sint Jacobsmandaat verschoof het centrum van de Uniteit van Bohemen steeds meer naar Moravië. Hier ontstonden nieuwe scholen, die een goede reputatie kregen. In Ivančice beschikten de Broeders ook over een eigen drukkerij.
13. In 1578 kwam de drukkerij van Ivančice naar Kralice. Hier werden verschillende uitgaven van catechismussen en gezangboeken van artistieke boekversieringen voorzien en in het Tsjechisch en het Duits gedrukt. De grootste bekendheid kreeg deze plaats echter door het drukken van de Bijbel van Kralice, die van 1579 tot 1594 in zes delen door de Broeders werd uitgegeven. Naast de vertaling bevatte deze uitgave een uitgebreid commentaar. Het is een indrukwekkend voorbeeld van de grote prestaties van de Broeders op het gebied van opleiding en wetenschap. De Bijbel van Kralice was voor de ontwikkeling van de Tsjechische schrijftaal van enorme betekenis, ook al was haar verspreiding als gevolg van de Contrareformatie niet zo groot als de Duitse Lutherbijbel en de Statenbijbel in Nederland.
14. De laatste bisschop van de oude Broeder-Uniteit in het huidige Tsjechië was Jan Amos Comenius (1592-1670). Als theoloog, pedagoog, universeel geleerde en bekend in heel Europa, bleef hij toch ook altijd bisschop van zijn Broederkerk en Tsjech. Zijn opleiding kreeg hij, zoals veel theologen van de broeders, aan de calvinistische universiteiten van Herborn en Heidelberg. In Moravië wijdde hij zich aan de opbouw van zijn kerk, totdat de situatie in 1628 zo moeilijk werd dat ook hij zich gedwongen zag om te emigreren. Na de slag op de Witte Berg in 1620, die in een nederlaag van de Boheemse protestanten eindigde, en het zogenaamde Bloedgerecht van Praag, waarin vooraanstaande vertegenwoordigers van de protestantse Boheemse adel waren terechtgesteld, begon de Contrareformatie de meedogenloze vervolging van de Boheemse en Moravische Broeders. Comenius ging naar Lissa in Polen, waar een grote gemeente van geïmmigreerde Tsjechen was ontstaan. Hier werd hij tot bisschop ingezegend. Na zijn verblijf in Zweden en Engeland bracht hij de laatste jaren van zijn leven in Amsterdam door. In de Waalse Kerk te Naarden vond hij zijn laatste rustplaats.

15. Ook al bevonden zich de centra van de Boheemse Broeders als gevolg van de Contrareformatie in Pruisen en Polen, toch waren er ondergronds nog steeds Hussietische groepen in Bohemen en Moravië actief. Zij kwamen in het geheim bij elkaar in boerderijen en schuren of men sprak in bossen af voor gezamenlijke erediensten. In de open lucht, want alle gebouwen waren geconfisqueerd. Zij zongen nog de oude liederen van de Broeders en lazen uit de Bijbel van Kralice. Steeds weer werden leden verraden, opgesloten en hun bezittingen ingetrokken. Christian David, in 1692 geboren, een timmerman uit Zenklava in Moravië was een van hen. Oorspronkelijk katholiek was hij als jongeman tot de Broeders overgegaan. Als timmerman reisde hij veel en onderhield zo het contact met de vele protestantse groepen.
16. In Görlitz ontmoette Christian David de jonge graaf Zinzendorf die bereid was de vervolgde Broeders op zijn landgoed Berthelsdorf in Saksen op te nemen. In 1722 bracht Christian David de eerste vluchtelingen, zes volwassenen en vier kinderen in het geheim over de Silezische grens naar Saksen. Op 17 juni 1722 velde hij de eerste boom om een nieuwe plaats voor de Boheemse vluchtelingen te stichten. Zij lazen op deze dag Psalm 84:4: Zelfs vindt de mus een huis, en de zwaluw een nest voor zich, waar zij haar jongen legt, bij Uw altaren, HEERE der heerscharen, mijn Koning, en mijn God! De nieuwe plaats kreeg de naam Herrnhut, wat betekent: Onder de hoede van de Heer. Met Herrnhut begon een nieuw hoofdstuk in de geschiedenis van de Broeder-Uniteit.
17. Het begin was niet gemakkelijk voor de migranten. Economische problemen, maar vooral ook theologische conflicten teisterden de nieuwe nederzetting. Onder andere om deze conflicten uit de wereld te helpen, verhuisde Zinzendorf met zijn vrouw voorgoed naar Berthelsdorf. Op 13 augustus 1727, in een avondmaalsviering in de kerk van Berthelsdorf, legden de ruziënde bewoners van Herrnhut hun conflict bij. Zij verbonden zich tot een gemeente van broeders en zusters. Deze dag wordt gevierd als stichtingsdag van de Hernieuwde Broeder-Uniteit. Herrnhut trok in de loop van de tijd meer migranten aan uit Bohemen, Moravië en uit andere landen.
18. Al na tien jaar sinds de vestiging van de eerste migranten in Herrnhut trok een deel van hen verder. Op 21 augustus 1732 begon het zendingswerk van de Broedergemeente met de uitzending van twee Broeders naar de slaven op het Caribische eiland St. Thomas. Naast de pottenbakker Leonhard Dober uit Franken was er met de timmerman David Nitschmann ook een Broeder uit het land van herkomst van de Broeder-Uniteit onder hen. Duizenden mannen en vrouwen zouden de twee zendelingen in de loop der eeuwen volgen en de Blijde Boodschap van Gods liefde voor alle mensen in de hele wereld uitdragen. Zo is hetgeen 550 jaar geleden in Bohemen werd begonnen, in vele Broedergemeenten op de hele wereld tot op de dag van vandaag levend gebleven.
19. Helemaal boven aan de stele staat het Lam met het vaandel van de overwinning, symbool voor Jezus Christus. De wijnranken herinneren aan Johannes 15, waar Jezus zegt: Ik ben de Wijnstok, en gij de ranken; die in Mij blijft, en Ik in hem, die draagt veel vrucht; want zonder Mij kunt gij niets doen. Het randschrift geeft het grondbeginsel van de Broeder-Uniteit weer: Vicit agnus noster- eum sequamur. Ons Lam heeft overwonnen, laten wij hem volgen.

Markus Gill / Zeist